

JAZONING INDIVIDUALLASHTIRILISHI-JAZO TAYINLASHNING MUHIM OMILI.

Tolibjonov Hayotjon Murodovich

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Jinoyiy odil sudlov fakulteti” Tuyutori

hayotjontolibjonov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22022112>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 16-avgust 2026 yil

Ma'qullandi: 18-avgust 2026 yil

Nashr qilindi: 20-avgust 2026 yil

KEYWORDS

Jazoni individuallashtirishda asosiy inobatga olinishi lozim bo'lgan holat bu aybdorning shaxsi hisoblanadi. Ushbu jihatga e'tibor qaratsak har bir shaxs o'ziga xos qarashlarga.

ABSTRACT

Bugungi kunda jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan adolatli hukm chiqarish, odil sudlovni amalga oshirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu o'rinda jinoyat huquqining asosiy institutlaridan biri hisoblanagan, sud hokimyatining asosiy vazifasi bo'lgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash jarayoni juda muhim o'rin tutadi. Chunki tayinlanayotgan jazoning miqdori va turi adolatli, hamda jinoyatchi shaxsiga va jazodan ko'zganlagan maqsadga erishish uchun mutanosib bo'lishi lozim. Zero jinoyatlar uchun jazo tayinlash masalasida sudlarning o'rni juda katta hisoblanadi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki oxirgi yillarda odil sudlov tizimini yaratish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Bugungi kunda jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan adolatli hukm chiqarish, odil sudlovni amalga oshirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu o'rinda jinoyat huquqining asosiy institutlaridan biri hisoblanagan, sud hokimyatining asosiy vazifasi bo'lgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash jarayoni juda muhim o'rin tutadi. Chunki tayinlanayotgan jazoning miqdori va turi adolatli, hamda jinoyatchi shaxsiga va jazodan ko'zganlagan maqsadga erishish uchun mutanosib bo'lishi lozim. Zero jinoyatlar uchun jazo tayinlash masalasida sudlarning o'rni juda katta hisoblanadi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki oxirgi yillarda odil sudlov tizimini yaratish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ushbu jarayonda jazoni individuallashtirish - adolatli jazo tayinlashning muhim omili hisoblanadi. Jazoning individuallashtirilishi jazo tayinlash jarayonining asosiy jihati bo'lib, u adolatlilik, insonparvarlik, mutanosiblik va jazoning maqsadga muvofiqligini ta'minlovchi asosiy huquqiy mexanizm hisoblanadi. Individualizatsiyasiz jazo tayinlash formal tus oladi, bu esa jinoyat huquqining asosiy vazifa, maqsadlariga va belgilab qo'yilgan normalari zid keladi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki jazoning individuallashtirilishi jazo tayinlash jarayonidan muhim omil ekanligiga juda ko'plab sabablar mavjud:

birinchidan, jinoyatlar uchun jazo tayinlash jarayonidan inobatga olinishi lozim bo'lgan barcha holatlar, xususan sodir etilgan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasini, qilmishning sababini, yetkazilgan zararning xususiyati va miqdorini, aybdorning shaxsini

hamda jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar¹ jazo tayinlash jarayonida juda muhim hisoblanadi. Chunki, yuqoridagi tamoyillarni inobatga olib jazo tayinlash jazoning adolatligi, insonparvarligi va qonuniyligini ta'minlaydi. Bu bevosita jazoning miqdori va turi, jinoyatchi shaxsi va jazodan ko'zlangan maqsadlarga erishishning mutanosibligini taminlash uchun muhim hisoblanadi;

ikkinchidan, individuallashtirish jazoning maqsadlariga erishishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga ko'ra, jazo nafaqat jazolash, balki mahkumni tuzatish va yangi jinoyatlarning oldini olishga xizmat qilishi lozim. Agar jazo shaxsning individual xususiyatlari inobatga olinmasdan tayinlansa, u tarbiyaviy va profilaktik ta'sirini yo'qotishi mumkin. Haddan tashqari og'ir jazo shaxsni tuzatish o'rniga uni jamiyatdan yanada uzoqlashtirishi, haddan tashqari yengil jazo esa javobgarlik hissini susaytirishi mumkin. Statistika e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2025-yilning 1-yarmida O'zbekiston Respublikasida 38 508 nafar shaxsga nisbatan jinoyat ishi ko'rib chiqilgan, shulardan 30 915 nafar shaxs sudlangan, shunga mos ravishda sudlangan shaxslarning 9 570 nafariga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan, shu raqamlarning o'zi jazoni individuallashtirish juda muhim ekanligini namoyon etib bermoqda².

Sud tomonidan jazo tayinlash jarayonida inobatga olinishi lozim bo'lgan keying holat yetkazilgan zararning xususiyati va miqdori. Yetkazilgan zararning xususiyati ma'naviy, mulkiy yoki jismoniy shaklda namoyon bo'ladi. Miqdori esa alohida belgilab qo'yilgan ko'rsatkichlar bilan baholanadi. Ushbu ko'rsatkichlar BHM bilan hisoblanib Jinoyat kodeksi sakkizinchi bo'limida atamalar qatorida o'z ifodasini topgan.

Jazoni individuallashtirishda asosiy inobatga olinishi lozim bo'lgan holat bu aybdorning shaxsi hisoblanadi. Ushbu jihatga e'tibor qaratsak har bir shaxs o'ziga xos qarashlarga, e'tiqodga, jamiyatga va davlatga bo'lgan munosabatlarga ega. Eng asosiysi har bir shaxs o'ziga xos qonunga itoatkorlik ruhiga ega hisoblanadi. Sud ushbu shaxsga jazo tayinlash jarayonida uning yoshi, jinsi, irqi, sudlanganligi, xavfli yoki o'ta xavfli retsidivligi va h.k. larni inobatga olishi lozim hisoblanadi, shundagini jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan jazo tayinlashda jazodan ko'zlangan maqsadga erishish mumkin.

Jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar Jinoyat kodeksi 55-56-moddasida keltirilgan holatlar hisoblanadi, yengillashtiruvchi holatlar ro'yxati cheklanmagan, sud yetarli asoslar bo'lganda boshqa holatlarni ham yengillashtiruvchi holat deb topishi mumkin. Og'irlashtiruvchi holatlar ro'yxati cheklangan bo'lib sudyaga jazo tayinlashda boshqa holatlarni og'irlashtiruvchi holat deb topishi mumkin emas, lekin sud jazo tayinlash jarayonida yetarli asoslar mavjud bo'lganda 56-moddada keltirilganlarni og'irlashtiruvchi holat deb topmasligi mumkin. Ushbu qoidalar ham jazoni individuallashtirishga xizmat qiladi, chunki mazkur qoidalar sudga har bir jinoyat ishini umumiy qolip asosida emas, balki aniq shaxs va aniq vaziyatdan kelib chiqib baholash imkonini beradi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan barcha holatlarni alohida inobatga olgan holda jazo tayinlanishi jazoni individuallashtirishga xizmat qiladi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki ba'zi bir olimlar, xususan S.Muxammadjonov jazoni individuallashtirish maqsadida ushbu jihatlarni Jinoyat kodeksi 54-modda 2-qismidan chiqarib tashlash to'g'risida fikr yuritadi, bunga asosiy

¹ [22.09.1994. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi](#)

² [criminal-2025-6.pdf](#)

argument sifatida ushbu normaning qonunchilikda belgilanishi bevosita sudyaning jazo tayinlash jarayonida inobatga olininishi lozim bo'lgan holatlarni cheklab qo'yishini aytishida. Bu to'g'ridan to'g'ri jazoni individuallashtirishga ta'sir qilishini ta'kidlashadi³.

O'z navbatida ushbu fikrni tahlil qiladigan bo'lsak, ushbu normaning olib tashlanishi bevosita jazo tayinlash jarayonidan kamchiliklar va noaniqliklar keltirib chiqarishi mumkin, shu sababli ushbu taklif jazoni individuallashtirish tamoyilining to'liq va izchil amalga oshirilishiga ijobiy emas, balki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan jazoni individuallashtirishning barcha mezonlari inobatga olgan holda jinoyat sodir etgan shaxsning qilmishiga nisbatan adolatli jazo tayinlanishi lozim. Sud jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan u yoki bu turdagi jazoni tanlar ekan, mahkumga uning aybiga yarashi qonunda belgilab qo'yilgan cheklashlar orqali jazodan ko'zlangan maqsadga ya'ni shaxsning jinoyatni sodir etmasligiga va shaxsni qaytadan qonunlarga itoatkorlik ruhida tarbiyalashga erishish uchun yetarli jazo turini tayinlaydi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki yuqorida ta'kidlangan mezonlarga roiya qilmasdan jazo turi va me'yori tanlashda xatolikka yo'l qo'yish jazo tayinlash jarayonida adolatning buzilishiga olib kelishi mumkin. Chunki jazoni individuallashtirish mezonlariga roiya qilinmagan holda tayinlangan jazo na jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga, na aybdorning shaxsiy xususiyatlariga mos keladi. Bunday holatda jazo haddan tashqari og'ir yoki aksincha, asossiz ravishda yengil bo'lib qolishi ehtimoli mavjud. Buning natijasida jazodan ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi.

Jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan jazo tayinlashning mamlakatimizdagi huquqiy asosini o'rganib chiqqan holda qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan quyidagi takliflarni inobatga olsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

Germaniya Jinoyat kodeksida og'irlashtiruvchi holat sifatida dalillarni yashirish va yo'q qilishga urinish keltirilgan. Bu normani qonunchiligimizga kiritishimiz lozim. Chunki hozirgi kunda aksariyat og'ir jinoyatlarni yashirish va dalillarni yo'q qilish holatlari kuzatilmoqda. Bu ayniqsa iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarda o'z aksini topmoqda. Agarda Germaniya tajribasi qonunchiligimizga kiritilsa jinoyatlarning ko'lam va darajasi ancha sustlashgan bo'lardi.

Yuqoridagi tahlillardan shuni xulosa qilish mumkinki, sudlar ba'zan jazo tayinlashda jinoyatning barcha holatlarini, uning sababi va sodir etilish sharoitini hamda aybdorning shaxsiy xususiyatlarini to'liq va chuqur baholashi lozim. Bu esa jazo belgilash jarayonida xatoliklarni oldini olishi mumkin hisoblanadi. Jazoni individuallashtirish deganda faqat jazo turini tanlash emas, balki uning miqdori, qo'shimcha jazolarni qo'llash masalasi va jazoning maqsadiga erishish darajasi ham e'tiborga olinishi kerak.

Jazoni individuallashtirish nafaqat jinoyat uchun jazo tayinlash jarayonida muhim, balki jinoyat-huquqiy siyosatning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. U adolat, qonuniylik va insonparvarlik prinsiplariga mos bo'lib, qayta jinoyat sodir etishni oldini olishga hamda sud tizimiga bo'lgan ishonchning oshishiga xizmat qiladi.

Shu bois har bir jinoyat ishini ko'rib chiqishda jazo tayinlash jarayoni individual xususiyatlarni inobatga olgan, yetarli darajada asoslangan hamda jinoyat og'irligiga mutanosib tarzda amalga oshirilishi sud organlarining eng muhim vazifalaridan biri sanaladi.

³ S.Muxammadjonov. Jinoiy javobgarlikni individuallashtirishda ishtirokchilik institutining dolzarb masalalari. 12.00.08 – Jinoyat huquqi va kriminologiya; jinoyat-ijroiya huquqi ixtisosligi bo'yicha yuridik fanlar nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertasiya. – Toshkent, 2011 y. – 150 b.

Foydalanilgan manbaalar ro'yxati:

1. Jinoyatchilikka qarshi kurashish borasida yo'l qo'yilgan kamchiliklar tahlil qilindi. Шавкат Мирзиёев - Ўзбекистон Республикаси Президенти
2. M.H.Rustambaev " Jinoyat huquqi Umumiy qism" darslik 2-tom , "Ilm-ziyo nashriyoti" Toshkent-2011
3. Q.Rozimova. Jinoyat uchun jazo tayinlashning nazariy va amaliy jihatlari. 12.00.08 – Jinoyat huquqi. Kriminologiya; Jinoyat-ijroiya huquqi ixtisosligi bo'yicha yuridik fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertasiya. – Toshkent, 2024 y
4. S.Muxammadjonov. Jinoiy javobgarlikni individuallashtirishda ishtirokchilik institutining dolzarb masalalari. 12.00.08 – Jinoyat huquqi va kriminologiya; jinoyat-ijroiya huquqi ixtisosligi bo'yicha yuridik fanlar nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertasiya. – Toshkent, 2011 y.
5. K.A. Aynutdinova Критерии индивидуализации уголовного наказания при его назначении в теории, законодательстве и судебной практике. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Казан, – 2017. – С. 12. <http://crimescience.ru/wp-content/>
6. "Kriminologiya va Jinoiy odil sudlov" ilmiy-amaliy jurnal 2021/1-2 "Tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun jazo tayinlashda individuallashtirish printsiplari" D.Kamalova Kriminologiya 14.02.2022.indd
7. PF-60-сон 28.01.2022. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida
8. Crime, its causes and remedies : Lombroso, Cesare, 1835-1909 : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive
9. 22.09.1994. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi
10. 1-сон 03.02.2006. Sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida
11. criminal-2025-6.pdf